

УДК 65. 765. 67

Коришко Н. Є.,*викладач Луцького біотехнічного інституту МНТУ*

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглянуто обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовими результатами. Систематизовано особливості проблемного управлінського обліку як елемента обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, управління, фінансові результати, загальнодержавні проблеми, підприємницька діяльність, дохід, аудит фінансових результатів.

В статье рассмотрено учетно-аналитическое обеспечение управления финансовыми результатами. Систематизировано особенности проблемного управленческого учета как элемента учетно-аналитического обеспечения управления финансовыми результатами.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение, управление, финансовые результаты, общегосударственные проблемы, предпринимательская деятельность, доход, аудит финансовых результатов.

The registration-analytical providing of management is Considered financial results. The features of problem administrative account are systematized, as to the element of the registration-analytical providing of management financial results

Key words: accounting and analytical support, management, financial performance, national problems, business activity, income, financial audit results.

Постановка проблеми. Більшість вітчизняних підприємств України сьогодні потерпають від фінансових ускладнень, спричинених як зовнішніми загальнодержавними проблемами (нестабільністю політичної ситуації, недосконалістю законодавчої бази, кризою платежів, спадом виробництва), так і внутрішніми (неефективним використанням коштів, недосконалим маркетингом, відсутністю виробничого та фінансового менеджменту, незбалансованістю фінансових потоків). Сукупність усіх цих чинників зумовлює необхідність постійної діагностики фінансового стану підприємства з метою упередження кризового розвитку, запобігання банкрутства, формування захисних механізмів антикризового фінансового управління [1, с. 124].

Важливе місце при цьому належить системі обліку, аналізу й аудиту, що забезпечує інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень, правильність якого залежить від її достовірності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато науковців та вчених у своїх працях із бухгалтерського обліку особливу увагу звертали на фінансові результати діяльності, а також на ліквідність, платоспроможність та рентабельність підприємства. Зокрема, С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, Ф. Ф. Бутинець, О. І. Кобилянська, Г. Г. Кірейцев, М. В. Кужельний, В. Г. Лінник, П. П. Німчинов, В. В. Сопко, Ю. І. Осадчий, М. Г. Чумаченко.

Мета і завдання дослідження. Прогностичний облік – це одне з найважливіших джерел інформації для прийняття рішень в епоху інформаційних технологій, оскільки сучасний бухгалтерський облік, що має ретроспективний характер, далеко не завжди може надавати своєчасну та актуальну інформацію для системи управління. Ведення проблемного управлінського обліку значно полегшує здійснення різноманітних аналітичних розрахунків, пов'язаних зі складанням проформ фінансових звітів та проєктованих звітів.

Тому мета статті полягає в дослідженні обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами, а також у систематизації особливостей проблемного управлінського обліку як елемента обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовими результатами.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, основою здійснення підприємницької діяльності є виробництво продукції (робіт, послуг), що є однією із етапів кругообороту фондів.

Наступним етапом є реалізація цієї виробленої продукції. Від правильної організації процесу реалізації залежать як фінансові результати, так і стан підприємства в цілому.

Дохід, одержаний від реалізації продукції, є основою визначення кінцевого фінансового результату та становить найбільшу питому вагу прибутку, що є метою створення підприємства.

Тому важлива роль належить правильно налагодженому обліку, аналізу та систематичному аудиту процесу реалізації і процесів формування витрат для забезпечення реалізації. Важливість цієї ролі полягає в тому, що наскільки достовірною буде інформація про реалізовану продукцію, залишки її на складі та суму податків, які необхідно відрахувати до бюджету при одержанні доходу, настільки правильним буде прийняте на основі цієї інформації рішення. Отже, необхідно здійснювати контроль за правильним вирахуванням непрямих податків з доходу від реалізації, тому що неправильне вирахування призведе до накладання з боку держави штрафних санкцій. Також необхідно проводити системний аналіз усіх доходів і витрат операційної діяльності для правильного визначення фінансових результатів. Це забезпечується через застосування управлінського обліку, оскільки аналіз є однією із основних функцій цього виду обліку.

У Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" зазначено: "Внутрішньогосподарський (управлінський) облік – система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішнього користування у процесі управління підприємством". У зв'язку з цим варто насамперед з'ясувати саму суть управлінського обліку. Оскільки досить часто у спеціальній літературі висловлюється негативне ставлення до впровадження цього обліку. На думку деяких фахівців, поділ на фінансовий та управлінський облік призводить до розриву єдиної системи бухгалтерського обліку. Але це не відповідає дійсності. Управлінський облік у частині ведення обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції, що виробляється, залишається складовою єдиного бухгалтерського обліку підприємства і ведеться з використанням єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку. Відмінність управлінського обліку полягає в тому, що, крім обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, спеціальний обліковий апарат виконує всі операції, пов'язані з управлінням собівартістю продукції на підприємстві: узагальнення матеріальних, трудових і фінансових нормативів витрат у вигляді нормативної калькуляції собівартості виробів, внутрішньозаводське планування собівартості продукції в центрах витрат і відповідальності та на підприємстві в цілому, аналіз собівартості продукції за окремими виробами та статтями калькуляції, підготовка проектів управлінських рішень. Тому термін "управлінський облік" не відповідає характеру діяльності підрозділу бухгалтерії, який виконує ці функції, і зберігається в зарубіжній економічній літературі за традицією. У вітчизняну літературу його механічно перенесено із зарубіжної.

Потрібно зауважити, що виконання комплексу функцій управлінського обліку, які можна назвати управлінням собівартістю продукції, потребує високої компетенції бухгалтера цього підрозділу, а тому, наприклад, в американській практиці, такий бухгалтер досить часто стає згодом керівником компанії. Автори американського підручника з управлінського обліку навіть розпочинають виклад матеріалу такими словами: "Теперішні керівники багатьох компаній (таких як "General Motors", "Pepsi Cola") у минулому були бухгалтерами. Досвід облікової роботи відіграв ключову роль в їхній кар'єрі, бо ці люди завдяки обліку, що охоплює всі служби підприємства, були тісно пов'язані з оперативним плануванням та контролем".

Бухгалтерський облік, який традиційно нагромаджував інформацію про господарські факти та явища, що вже відбулися, тобто мав виключно ретроспективний характер, починаючи з другої половини XIX ст., поступово почав розширювати свій часовий горизонт.

Не зупиняючись на аналізі численних передумов використання балансів та інших облікових даних для потреб прогнозування і планування, зазначимо лише, що часовий горизонт бухгалтерського обліку почав

розширюватися у напрямі майбутнього тоді, коли почали розроблятися та використовуватися в управлінні кошториси (бюджети). У цих документах відображалася планова інформація, і це було першим кроком як на шляху розширення прогностичної функції бухгалтерського обліку, так і на шляху поступової інтеграції обліку, планування і контролю.

Низка провідних європейських вчених ще у минулому столітті усвідомлювали та визнавали необхідність прогнозування майбутнього на основі даних бухгалтерського обліку.

Спочатку прогностична функція обліку обґрунтувалася на простій екстраполяції балансових даних за минулі роки у наступні часові періоди. Ця тенденція протрималася досить довго – до початку 70-х років ХХ ст., коли вчені почали обговорювати інші наукові підходи до прогнозування і планування, пов'язані з виникненням філософії стратегічного управління. Наприклад, у середині ХХ ст. французький вчений Шарль Ханон де Луве вважав можливим визначення тенденцій розвитку підприємства та передбачення майбутніх ситуацій за допомогою даних балансів, розташованих послідовно, за роками.

За деякий час М. К. Уелсом в теорії обліку було виділено сім парадигм [2]:

1) антропологічна – традиційний підхід до бухгалтерського обліку, коли практика облікових працівників визначає теорію бухгалтерського обліку, тобто рахівництво визначає рахунковедення;

2) кон'юнктурна – теорія обліку формується виходячи з потреб економіки ринку;

3) орієнтована на події (ситуаційна) – вбачає мету обліку не у реєстрації фактів господарського життя, а у розвитку прогностичної функції обліку;

4) процесуальна – зосереджена на вивченні процесів господарської діяльності та прийнятті управлінських рішень;

5) ідеалізована – зводить теорію обліку до вимірювання результатів господарської діяльності;

6) інформаційна – підпорядкована оцінці інформації про факти господарського життя;

7) біхверістична – вивчає поведінку осіб, що приймають управлінські рішення.

Серед перерахованих парадигм була так звана "ситуаційна бухгалтерія" з прогностичною спрямованістю і дотриманням таких умов [3]:

1) метою обліку є представлення інформації про всі суттєві події, які можуть бути використані у множині моделей прийняття рішень;

2) функцією обліку є не пряме надання даних для моделі прийняття рішень, а нагромадження максимально можливого обсягу даних, з яких користувач (адміністратор) міг би з урахуванням індивідуальних особливостей його моделі прийняття рішень вибрати необхідну йому інформацію;

3) завданням обліку є максимально точно прогнозування майбутніх подій за даними про зміни у зовнішньому середовищі підприємства.

Більшість прихильників ситуаційної бухгалтерії вважають основним методом отримання прогнозів екстраполяцію і спрямовують свої зусилля на досягнення точності прогнозованих показників. Звичайно, екстраполяція є необхідним елементом процесу розробки будь-якого економічного прогнозу, але її результати є надто неточними. Тому прогнозування виключно на основі екстраполяції є досить примітивним і неефективним.

За останні двадцять-тридцять років відбулися важливі зрушення у методології та забезпеченні прогностичної функції обліку. В умовах поширення персональних комп'ютерів стало можливим практичне впровадження нових форм обліку, які за допомогою спеціального програмного забезпечення дозволяли нагромаджувати і відображати не тільки ретроспективу, але й прогнозу інформацію.

Сьогодні прогностична функція бухгалтерського обліку поступово реалізується в межах різних програмних засобів, починаючи від так званих "домашніх бухгалтерій" на зразок "CashFly" або "K2 Фінанси" до потужних інтегрованих управлінських інформаційних систем "R/3" та "Trition", які підтримують функцію планування майбутніх операцій. Звичайно, можливості кожної автоматизованої інформаційної системи є різними, але мета одна – інформаційно-експертна підтримка прийняття стратегічних управлінських рішень.

Ми вважаємо, що прогностичний облік – це одне з найважливіших джерел інформації для прийняття рішень в епоху інформаційних технологій, оскільки сучасний бухгалтерський облік, що має ретроспективний характер, далеко не завжди може надавати своєчасну та актуальну інформацію для системи управління.

Водночас ми розуміємо, що практичне запровадження повноцінного прогностичного обліку на сучасному етапі є майже нереальним, оскільки це під силу лише добре організованим і потужним компаніям. Тому головна увага має приділятися запровадженню та розвитку проблемного управлінського обліку, який спрямовується на вирішення найважливіших для підприємства планово-аналітичних завдань.

Ведення проблемного управлінського обліку значно полегшує здійснення різноманітних аналітичних розрахунків, пов'язаних зі складанням проформ фінансових звітів та проєктованих звітів. За кордоном розроблено чимало способів прогнозування балансу, варіантів звіту про доходи (фінансові результати), звіту про рух грошових коштів тощо. Майже всі вони містять низку умовних припущень, широко застосовують метод абстрагування і, відповідно, часто мають неточності.

Але, незважаючи на свою недосконалість, основні прийоми складання прогнозних фінансових документів набули розповсюдження у фінансовій і кредитній сферах багатьох зарубіжних країн. Це пов'язано з тим, що провідні менеджери, працівники банківських, страхових та інших фінансово-кредитних структур воліють мати хоча б приблизну інформацію, ніж

не мати її взагалі. Фінансові прогнози у більшості випадків навіть якщо точно не передбачають кількісних результатів, то дозволяють визначити очікувані тенденції, імовірності виникнення тих чи інших подій, оцінити альтернативні проекти та вибрати оптимальний.

Фінансова звітність, побудована на основі даних проблемного управлінського обліку, має значно більше шансів бути визнаною менеджерами підприємства або інвесторами. Прогнозні фінансові документи і розрахунки, складені на основі екстраполяції на наступний період тенденцій, які сформувалися у минулому, потребують суттєвого уточнення. На практиці це досягається з допомогою трьох методів: бюджетування; експертних оцінок; проблемного управлінського обліку.

Останній метод є найменш суб'єктивним, оскільки передбачає певну системність у відображенні очікуваних господарських операцій, дозволяє краще структурувати дані і використовувати найкращі способи прогнозування.

Отже, економічний аналіз в управлінському обліку займає суттєве місце. Усю аналітичну роботу, пов'язану із собівартістю продукції, виконує служба управлінського обліку. Розгляньмо три основні напрями економічного аналізу виробничих витрат. Перший напрям стосується аналізу взаємозв'язку показників “витрати-обсяг-прибуток”. Основою такого аналізу є поділ всіх виробничих витрат на змінні та постійні, залежно від їхньої “поведінки” при зміні обсягу реалізації або виробництва. Змінні витрати збільшуються або зменшуються прямо пропорційно зміні обсягу виробництва, сума постійних витрат за такої зміни залишається незмінною. Зовсім іншою є “поведінка” витрат на одиницю продукції: змінні витрати на одиницю продукції є незмінними за зростання чи падіння обсягів виробництва, постійні витрати змінюються обернено пропорційно до змін обсягу виробництва: за його зростання знижуються, за зменшення – зростають. Знання цих (певною мірою умовних) закономірностей уможливають аналіз взаємозв'язку показників “витрати-обсяг-прибуток” (аналіз точки беззбитковості).

Розроблено систему рівнянь, яка дає можливість розрахувати для кожного варіанта точку беззбитковості, взаємозв'язку показників “прибуток-обсяг”, обсяг маржинального доходу, що є сумою постійних витрат та прибутку. Проводиться також розрахунок чутливості прибутку до змін витрат, ціни та обсягу реалізації. Особливого значення набуває так званий диференціальний аналіз, який передбачає вивчення тільки тих показників, що змінюються внаслідок управлінського рішення. Усі ці розрахунки уможливають виявлення альтернативних напрямів дій керівництва компанією, опрацювання економічно обґрунтованих проектів управлінських рішень. Другий напрям аналізу витрат спрямовано на підготовку варіантів оперативних рішень, тобто управлінських рішень щодо окремих проблем. В основі цих рішень – обчислення маржинального доходу як різниці між

реалізаційною ціною виробу та змінними витратами на його виробництво. Розглянемо ситуації, які мають місце найчастіше.

Одна з таких полягає у визначенні доцільності прийняття замовлення на додатковий випуск виробу за зниженою ціною за наявності виробничих потужностей. Проблема виникає тоді, коли замовник пропонує ціну, нижчу за повну собівартість виробу. На перший погляд, від такої пропозиції треба відмовитись – замовлення є формально збитковим, але маржинальний аналіз може змінити підхід: якщо замовлення перебирає на себе відчутну частку постійних витрат, його варто прийняти.

Другою операційною ситуацією є виявлення збиткових для компанії продуктів. Зрозуміло, що найпростішою буде пропозиція ліквідувати збиткові виробництва. Але якщо маржинальний аналіз покаже, що збитки цих виробництв нижчі за суми постійних витрат, які на них припадають, рішення про ліквідацію треба принаймні добре вивчити, бо воно є сумнівним. Операційною ситуацією, що її треба уважно аналізувати, є також пропозиція замовляти іншому підприємству деталі та вузли, виготовлення яких є збитковим для цього виробництва. Маржинальний аналіз може довести, що замовлення виробів іншому підприємству спричинятиме більші втрати за рахунок постійних витрат. На практиці часто виникає потреба у визначенні напрямів використання ресурсів за наявності обмежень. У певних випадках буває корисним використання моделі лінійного програмування.

До категорії операційних ситуацій належить і розв'язання проблем ціноутворення. Крім стандартних ситуацій, коли орієнтиром є собівартість продукту, виникають ситуації, коли треба встановити ціну на майбутні виробу. За цих умов корисною є система цільового калькулювання, основою якої є можлива ринкова ціна нового виробу та розрахована фахівцями можлива планова собівартість. Порівняння обох показників покаже доцільність запуску нового виробу.

Отже, цей напрям оперативного аналізу кожної конкретної ситуації потребує від аналітика творчого підходу, який не може обґрунтуватися на стандартних прийомах аналізу звітності підприємства.

Третій напрям управлінського економічного аналізу пов'язано з прийняттям довгострокових рішень, тобто інвестиційних рішень, які потребують оцінки доцільності вкладення коштів. Зрозуміло, що інвестор сподівається мати достатню віддачу на вкладені кошти та мінімізувати ризик їх втрати.

Для прийняття ефективних рішень важливо зробити оцінку інвестиційних проектів. Для цього застосовуються методи розрахунку чистого приведенного ефекту, розрахунку індексу або норми рентабельності інвестиції, визначення терміну окупності інвестицій, розрахунку коефіцієнта ефективності інвестиції. За наявності альтернативних проектів аналізують динаміку грошових потоків, проекти з різними грошовими потоками, комбінації інвестиційних проектів, проекти різної тривалості. Важливим

є здійснення аналізу інвестиційних проектів за умов інфляції та ризику. Може виникнути потреба підготувати проект рішення на засадах оптимізації розподілу інвестицій за кількома проектами.

Висновки. Таким чином, проблемний управлінський облік дозволяє не тільки сконцентрувати інформацію, пов'язану з очікуваними господарськими операціями, але й створити передумови для проведення стратегічного аналізу й аудиту. Його цінність для системи управління підприємством визначається кількістю та якістю прогнозів, які дозволяють приймати управлінські рішення в умовах невизначеності.

Особливості проблемного управлінського обліку:

1. Проблемний управлінський облік створюється там, де виникає потреба, і не є обов'язковим.

2. Проблемний управлінський облік фіксує очікувані господарські операції, події і факти, які характеризуються достатньо високою імовірністю здійснення у майбутньому.

3. Очікувані господарські операції реєструються в момент отримання достовірного прогнозу щодо можливості їх здійснення у майбутньому.

4. Організація та методологія проблемного управлінського обліку передбачають обов'язкове застосування сучасної комп'ютерної техніки і спеціального програмного забезпечення.

5. У системі проблемного управлінського обліку очікувані господарські операції можуть бути відображені у декількох варіантах, кожен з яких має свою імовірність. В облікових записках застосовуються, поряд з детермінованими числами, довірчі інтервали або нечіткі числа.

6. Проблемний управлінський облік повинен закладати надійну інформаційну основу для формування фінансових планів або окремих їх частин.

Впровадження у практичну діяльність вищенаведених пропозицій дозволить покращити обліково-аналітичне забезпечення управління формуванням та використанням прибутку підприємства.

Література:

1. Бутинець Ф. Ф., Давидюк Т. В., Малюга Н. М., Чижевська Л. В. Бухгалтерський управлінський облік: Підручник / За ред. Ф. Ф. Бутиця. – Житомир, 2002. – 480 с.

2. Гуцайлюк З. Прогнозний (стратегічний) облік // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 2. – С. 14-19.

3. Николаева О. Э., Алексеева О. В. Стратегический управленческий учет: Науч. практ. изд. – М., 2003. – № 3. – С. 63-64.